

Invordering schulden: van eigenbelang naar gezamenlijk belang

*André Moerman**

De aandacht voor schuldenproblematiek is de afgelopen jaren enorm toegenomen. En dat is ook nodig gezien de cijfers: een op de vijf huishoudens heeft risicovolle of problematische schulden (Westhof & De Ruig 2015). Het schuldenpakket van mensen die bij de gemeentelijke schuldhulpverlening aankloppen, blijft onverminderd hoog: gemiddeld € 43.300 en veertien schuldeisers (NVVK 2019). Bij problematische schulden zijn meerdere schuldeisers bij dezelfde debiteur aan het innen. De invordering door schuldeisers gefaciliteerd door de huidige regels is gericht op het eigenbelang, de eigen vordering. In dit artikel wordt betoogd dat er een integrale benadering nodig is bij problematische schulden. Daarbij dient het gezamenlijk belang, het belang van alle schuldeisers en dat van de schuldenaar, voor te gaan op het eigenbelang.

Deze bijdrage laat zien dat de wijze waarop de invordering van schulden momenteel is georganiseerd, een belangrijke oorzaak is voor het ontstaan en verergeren van de schuldenproblematiek. Debiteuren houden vaak te weinig geld over om van te leven wanneer de deurwaarder beslag legt op het loon. Naast beslag op loon kan de deurwaarder ook beslag op de bankrekening en beslag op de inboedel leggen om deze te verkopen. Beschreven wordt hoe dit tot nieuwe schulden kan leiden. Het artikel gaat tevens in op nieuwe wetgeving die in de maak is om deze problematiek aan te pakken. Het betreft de Wet vereenvoudiging beslagvrije voet, die per 1 januari 2021 in werking moet treden, het wetsvoorstel Herziening van het beslag- en executierecht, dat de invoering regelt van een beslagvrij bedrag bij bankbe-

* Mr. A.J. Moerman is manager bij Bindkracht10, voorzitter van de signaleringscommissie van de Landelijke Organisatie Sociaal Raadsliden en eigenaar van www.schuldinfo.nl. De auteur stelt via zijn website gratis juridische informatie, rekenprogramma's en voorbeeldbrieven beschikbaar voor hulp- en dienstverleners die te maken hebben met de invordering van schulden.

slag,¹ en de plannen voor een wetsvoorstel Stroomlijning keten voor derdenbeslag.

Loonbeslag

De meest voorkomende vorm van invordering van schulden vindt op het inkomen plaats. De deurwaarder en diverse overheidsinstanties kunnen beslag op loon of uitkering leggen, met als gevolg dat de werkgever of uitkeringsinstantie een deel van het inkomen moet afdragen voor de schulden. Het deel van het inkomen dat de debiteur overhoudt om van te leven, wordt 'beslagvrije voet' genoemd. De hoogte hiervan wordt berekend aan de hand van wel twaalf verschillende gegevens, zoals de huur, huurtoeslag, premie ziektekostenverzekering en zorgtoeslag.

De beslagvrije voet is net voldoende om van te leven. Dit absolute bestaansminimum zou dan ook robuust moeten zijn, maar dat is het in de praktijk niet. In zo'n 75% van de gevallen blijkt de beslagvrije voet te laag vastgesteld (Moerman & Bockting 2014, p.10). Nieuwe schulden ontstaan, de ene schuld wordt vervangen door een andere, met allerlei extra kosten van dien.

De lage vaststelling van de beslagvrije voet heeft er vooral mee te maken dat de deurwaarder niet over alle informatie beschikt om de beslagvrije voet correct te berekenen. De oorzaken hiervan variëren van psychosociaal onvermogen c.q. een tekort aan kennis en vaardigheden bij de debiteur tot aan het op een ondoorzichtige wijze inwinnen van informatie door invorderingsafdelingen van de overheid en de deurwaarder (Nationale ombudsman 2013).

Vanuit de debiteur bezien moet, voordat een beslagvrije voet is aangepast, een aantal drempels worden genomen. Hij zal allereerst moeten *beseffen* dat hij te weinig ontvangt. Vervolgens moet hij *weten* dat er wat aan te doen is (kennis van de beslagvrije voet) en moet hij over de *vaardigheden* beschikken om de gegevens bij de deurwaarder aan te leveren.

Maar zelfs als de debiteur over de benodigde kennis en vaardigheden beschikt, wil het nog niet zeggen dat het lukt om in actie te komen. Het hebben van schulden heeft grote invloed op het denken en handelen

1 Kamerstuknummer 35225.

van mensen. Zelfs als mensen weten dat ze te weinig ontvangen, kan het in actie komen en de juiste stappen zetten zeer moeizaam verlopen. Dit wordt bevestigd door wetenschappelijk onderzoek over schaarste, geldstress en beperkt 'doenvermogen' (Mullainathan & Shafir 2013; WRR 2017).

Wet vereenvoudiging beslagvrije voet

Hoe kan de beslagvrije voet als absoluut bestaansminimum wel beter worden gewaarborgd? Dat kan door minder afhankelijk te zijn van informatie die de debiteur moet aanleveren. Om dit te realiseren is in 2017 de Wet vereenvoudiging beslagvrije voet aangenomen.² Aan de hand van informatie over de gezinssamenstelling uit de Basisregistratie Personen en de inkomensgegevens uit de Polisadministratie van het UWV kan in de meeste gevallen de beslagvrije voet worden berekend. De nieuwe beslagvrije voet is minimaal gelijk aan 95% van de bijstandsnorm. Bij een inkomen hoger dan het minimuminkomen wordt de beslagvrije voet verhoogd met een zogenaamde compensatiekop. De compensatiekop hangt af van de hoogte van het inkomen en compenseert de toeslagen die iemand minder krijgt naarmate het inkomen stijgt (Moerman 2017). De problemen van de te lage beslagvrije voet duren overigens nog onverminderd voort. De invoeringsdatum is vanwege implementatieperikelen al twee keer verschoven en staat nu gepland in 2021.

De Wet vereenvoudiging beslagvrije voet is een enorme verbetering ten opzichte van de huidige situatie. De beslagvrije voet biedt weliswaar minder maatwerk, maar het maatwerk in de huidige beslagvrije voet is betrekkelijk wanneer deze in de praktijk vanwege het ontbreken van informatie in driekwart van de gevallen te laag wordt vastgesteld.

De betere waarborging heeft ook een keerzijde. Schuldeisers zullen hierdoor minder snel hun geld geïnd krijgen en manieren zoeken om dat te compenseren. De druk op alternatieve vormen van executie, zoals beslag op de bankrekening en beslag op de inboedel, zal toenemen. Een betere bescherming is ook hier nodig.

2 *Stb.* 2017, 110. Kamerstuknummer: 34628.

Bankbeslag

Zodra het loon of de uitkering op de bankrekening wordt gestort, bestaat het risico dat de deurwaarder hier beslag op legt. Het gehele banksaldo valt dan onder het beslag, en er geldt hiervoor geen beslagvrije voet, waardoor mensen fors in de problemen komen. De vaste lasten kunnen niet meer worden betaald, er ontstaan nieuwe schulden en de kosten lopen verder op. Volgens diverse jurisprudentie is het niet geoorloofd om een bankbeslag zodanig uit te winnen dat de debiteur onvoldoende overhoudt om de noodzakelijke kosten van bestaan te voldoen.³ Procederen is echter, zeker voor mensen met schulden, een grote stap. Recht hebben is nog niet recht krijgen.

Gelukkig is de wetgever ook hiervan doordrongen. Het wetsvoorstel Herziening van het beslag- en executierecht regelt de invoering van een beslagvrij bedrag bij bankbeslag.⁴ Er is gekozen voor een eenvoudige regeling. De hoogte van het beslagvrije bedrag is slechts afhankelijk van de leefsituatie. Zo zal voor een alleenstaande zo'n € 1.500 vrijgesteld zijn van beslag. Dit geldt vanwege de eenvoud, ongeacht het moment waarop beslag wordt gelegd, dus ook als de vaste lasten net zijn betaald.

De eenvoud in het wetsvoorstel leidt op één punt voor schuldeisers tot een moeilijk uit te leggen gevolg, namelijk dat er bij de vaststelling van het beslagvrije bedrag geen rekening wordt gehouden met een eventueel saldo op een andere bankrekening van de schuldenaar of die van een eventuele partner. Volgens het wetsvoorstel geldt in feite voor elke bankrekening een volledig beslagvrij bedrag. Volgens de toelichting is hier vooralsnog voor gekozen zolang er geen bankrekeningenregister is waaruit het saldo valt af te lezen. Een keus uit praktische overweging dus, maar wel merkwaardig.

Onnodig bankbeslag

Het komt met regelmaat voor dat een deurwaarder niet weet bij welke bank de debiteur bankiert. Op goed geluk bankbeslag leggen is echter volgens de tuchtrechter in beginsel niet geoorloofd. De deurwaarder

3 Hof Amsterdam 15 november 2016, ECLI:NL:GHAMS:2016:4538. Zie verder: www.schuldinfo.nl/bankbeslag.

4 Kamerstuknummer 35225.

moet een gerechtvaardigd vermoeden hebben dat de debiteur bij de bank een rekening heeft.⁵ Het wetsvoorstel komt ook hierin tegemoet door te bepalen dat de bank op verzoek van de deurwaarder die bevoegd is beslag te leggen, moet aangeven of de schuldenaar bij de bank een bankrekening aanhoudt.

Het wetsvoorstel regelt echter niet het recht van de deurwaarder om saldo-informatie op te vragen. Banken mogen vanwege het bankgeheim geen informatie verstrekken. Pas nadat er bankbeslag is gelegd, zijn ze verplicht te verklaren wat het beslag heeft getroffen.

Er zijn allerlei argumenten om de deurwaarder inzage in het banksaldo te geven. Allereerst het voorkomen van zinloze beslagen. Regelmatig komt het voor dat de totale kosten van het bankbeslag (zo'n € 350) hoger zijn dan het saldo dat op de rekening staat. Schulden nemen dan alleen maar toe in plaats van af. Wanneer in de toekomst bij bankbeslag een beslagvrij bedrag gaat gelden, zal het nog vaker voor gaan komen dat het bankbeslag geen doel treft, maar dus wel geld kost. Inzage krijgen in het banksaldo is zowel in het belang van de schuldenaar als in het belang van de schuldeiser en de banken: minder kosten voor de schuldenaar/schuldeiser en minder werk voor de banken.

Bovendien is het voor schuldeisers wenselijk dat er meer evenwicht komt tussen enerzijds de bescherming van de schuldenaar die niet kan betalen en anderzijds de schuldenaar die wel kan, maar niet wil betalen. Schuldeisers lopen immers met de invoering van een beslagvrij bedrag voor bankbeslag meer risico dat het bankbeslag geen doel zal treffen, waardoor ze uit kosten oogpunt hier terughoudend mee om zullen gaan. Dit is in het voordeel van mensen die mogelijk wel voldoende geld op hun bankrekening hebben staan. Dat mag niet het effect van een betere bescherming zijn.

Een deurwaarder is als openbaar ambtenaar belast met de tenuitvoerlegging van vonnissen en verhaalsinformatie⁶ is daarvoor nodig. Diverse Europese landen beschikken over een digitaal bankrekeningregister en het is nodig dat dit ook in Nederland gerealiseerd wordt (Jongbloed e.a. 2018).

5 Hof Amsterdam 14 juli 2015, ECLI:NL:GHAMS:2015:2988.

6 Verhaalsinformatie is een overzicht van actuele mogelijkheden om een vordering te incasseren bij een debiteur. Mogelijke verhaalsobjecten zijn inkomstenbronnen en roerende en onroerende zaken.

Beslag op inboedel

Naast loonbeslag en bankbeslag heeft de deurwaarder een derde mogelijkheid om schulden te innen, namelijk door beslag op de inboedel te leggen en deze te verkopen. Een zeer ingrijpend middel.

Regelmatig komt het voor dat er gedreigd wordt met beslag op de inboedel, om zo naast loonbeslag een aanvullende betalingsregeling af te dwingen. Of er wordt daadwerkelijk beslag gelegd en een verkoopdatum aangekondigd. Meestal leidt het niet tot een openbare verkoop. Bij inboedel van 'kringloopkwaliteit' zijn de executiekosten immers hoger dan de opbrengst. Volgens diverse jurisprudentie levert het dan doorzetten van de verkoop misbruik van bevoegdheid op.⁷ Toch worden beslag op de inboedel en het aankondigen van de verkoop als drukmiddel gebruikt. Mensen gaan de deurwaarder onder druk betalen, waardoor ze bijvoorbeeld de huur niet meer kunnen betalen. Op dit moment kan de deurwaarder op bijna de gehele inboedel beslag leggen, met uitzondering van:

- bed en beddengoed van het gezin;
- de kleding die ze aanhebben;
- eten en drinken voor het gezin (behoefte voor een maand);
- gereedschappen van ambachtslieden en werklieden voor hun eigen bedrijf.

Beslag op de koelkast mag, maar niet op de inhoud. Deze zeer ouderwetse beslagverboden dateren van 1838 en zijn dringend aan modernisering toe.

In het wetsvoorstel Herziening van het beslag- en executierecht wordt onder meer voorgesteld om de niet-bovenmatige inboedel voor iedere schuldenaar vrij van beslag te laten. Bovendien wordt voorgesteld om de verkoop op moderne wijze, via internet, op vergelijkbare wijze als bij onroerende zaken, plaats te laten vinden. De kostbare publicatie van een advertentie in de krant en het aanslaan van een verkoopbiljet bij de woning waar de verkoop plaatsvindt, zijn immers niet meer van deze tijd.

Het wetsvoorstel regelt dat er geen beslag op roerende zaken mag worden gelegd wanneer redelijkerwijs voorzienbaar is dat de opbrengst minder bedraagt dan de kosten. Beslag leggen op een auto

7 Hof Overijssel 5 oktober 2015, ECLI:NL:RBOVE:2015:4540. Zie verder: www.schuldinfo.nl/inboedelbeslag.

waarvan de dagwaarde lager is dan de kosten van beslag en verkoop, is derhalve niet geoorloofd. Een uitzondering wordt gemaakt voor de debiteur die niet wil betalen, maar wel kan betalen, bijvoorbeeld vanwege vermogensbestanddelen in het buitenland.

De deurwaarder krijgt hiermee een grotere verantwoordelijkheid om een afweging te maken en zo nodig de opdracht tot beslaglegging te weigeren.

Afstemming en coördinatie

Aanpassing van de afzonderlijke beslagmogelijkheden is nodig om het bestaansminimum beter te beschermen. Maar ook de combinatie van bevoegdheden, wanneer meerdere schuldeisers een vordering proberen te innen bij een debiteur met problematische schulden, vraagt om meer afstemming en regulering. Zodra sprake is van een problematische schuld ontstaat een situatie die voor de schuldenaar uitzichtloos is. Het betekent jarenlang aflossen, waarbij alleen de toelating tot een schuldregeling uitkomst kan bieden. De schuldeisers zien zich dan geplaatst voor een schuldenaar die onvoldoende verhaal biedt om alle schulden te voldoen. Juist dan is meer afstemming en coördinatie nodig. Er is een aantal ontwikkelingen die hier gedeeltelijk verandering in kunnen gaan brengen:

- het digitaal beslagregister;
- de Verwijsindex Schuldhulpverlening;
- de Clustering Rijksincasso;
- de coördinerend deurwaarder.

Digitaal beslagregister

De Koninklijke Beroepsorganisatie van Gerechtsdeurwaarders (KBvG) heeft een digitaal beslagregister ontwikkeld en sinds 1 januari 2016 zijn deurwaarders verplicht om beslag op loon, uitkering en toeslagen te registreren.⁸ Het beslagregister heeft een tweeledig doel:

1. Voorkomen dat er onnodig kosten worden gemaakt. Voordat de deurwaarder gaat dagvaarden of beslag op loon, uitkering of toeslagen gaat leggen, moet hij eerst het beslagregister raadplegen.

⁸ Verordening digitaal beslagregister voor gerechtsdeurwaarders, *Stcrt.* 2015, 39706.

Wanneer op basis van informatie uit het register de verwachting is dat het langer dan drie jaar gaat duren voordat de vordering verhaald kan worden, dient hij zijn opdrachtgever hierover te informeren. Het is aan de opdrachtgever om vervolgens te beslissen of de deurwaarder al dan niet verder moet gaan met invorderen.

2. Zorgen dat de beslagvrije voet zo veel mogelijk klopt (afstemmen).
Wanneer een deurwaarder beslag legt en in het beslagregister ziet dat een andere deurwaarder al beslag op een ander inkomen van de debiteur of diens partner heeft gelegd, dan moeten de deurwaarders onderling afstemmen om de hoogte van de beslagvrije voet vast te stellen.⁹

Het beslagregister vormt een belangrijke stap in meer afstemming, maar het is ook beperkt. De overheid als grootste schuldeiser ontbreekt in het register in de situatie dat ze geen gerechtsdeurwaarder inschakelt. Met name de Belastingdienst en uitkeringsinstanties doen veel invorderingen. Maar ook aan deze beperking wordt gewerkt. Op 13 februari 2020 is via internetconsultatie het conceptwetsvoorstel Stroomlijning keten voor derdenbeslag ter advisering voorgelegd.¹⁰ Het wetsvoorstel regelt de informatie-uitwisseling over loonbeslagen en verrekeningen tussen gerechtsdeurwaarders en overheidsinstanties die met invordering van schulden zijn belast. Dit moet ervoor zorgen dat de beslagvrije voet beter berekend kan worden, bijvoorbeeld doordat de deurwaarder *weet* dat de Belastingdienst de toeslagen vanwege een schuld niet uitbetaalt. Bovendien ontstaat er een completer beeld van de schuldenproblematiek van de debiteur, waardoor de deurwaarder een betere afweging kan maken of het uitbrengen van een dagvaarding of het leggen van beslag nog wel zinvol is.

Verwijsindex Schuldhulpverlening

De KBvG heeft samen met de NVVK, de brancheorganisatie voor schuldhulpverlening, de Verwijsindex Schuldhulpverlening (VISH) ontwikkeld. Met VISH kan de deurwaarder, voordat hij gaat dagvaarden of beslag leggen, zien of betrokkene schuldhulpverlening ont-

⁹ Zodra de deurwaarder weet dat een andere deurwaarder beslag op een ander inkomen heeft gelegd, volgt uit tuchtrechtelijke jurisprudentie de verplichting tot afstemming van de beslagvrije voet. Zie: Hof Amsterdam 7 september 2010, ECLI:NL:GHAMS:2010:BN7340.

¹⁰ Conceptwetsvoorstel stroomlijning keten voor derdenbeslag, 13 februari 2020; zie www.internetconsultatie.nl/stroomlijningderdenbeslag.

vangt. Mocht dat het geval zijn, dan kan de deurwaarder zijn opdrachtgever adviseren een pas op de plaats te maken. Vooral vanwege zorgen over privacy zijn er nog maar weinig gemeenten aangesloten.

Clustering Rijksincasso

Een derde ontwikkeling die tot meer afstemming leidt, is de Clustering Rijksincasso. Verschillende overheidsorganisaties hebben de deurwaarderstrajecten overgedragen aan het CJIB. Om te voorkomen dat debiteuren met meerdere deurwaarders te maken krijgen, wijst het CJIB deze debiteuren zo veel mogelijk toe aan één deurwaarder. Deze deurwaarder krijgt daarmee de verantwoordelijkheid voor de incassering van verschillende uitstaande overheidsschulden bij de desbetreffende debiteur. Er is eind 2017 gestart met de clustering van vijf overheidsorganisaties: UWV, CAK, DUO, Rijksdienst voor ondernemend Nederland en Zorginstituut Nederland. Naast kostenbesparing is het doel van clustering om maatschappelijk verantwoordelijk incasseren te bevorderen.¹¹

Coördinerend deurwaarder

De Wet vereenvoudiging beslagvrije voet introduceert de coördinerend deurwaarder die verantwoordelijk is voor de vaststelling van de beslagvrije voet en inning en verdeling van de executieopbrengst. In de wetwijziging is eveneens geregeld dat de beslaglegging door meerdere schuldeisers zo veel mogelijk op één inkomstenbron plaatsvindt, om zo afstemming te bevorderen. Dit wordt gerealiseerd door een verplichte beslagvolgorde in de wet op te nemen. Bovenaan het lijstje staat de bijstandsuitkering, direct gevolgd door overige uitkeringen. Wanneer betrokkene loon ontvangt aangevuld met een bijstandsuitkering, dan moet de deurwaarder beslag leggen op de bijstandsuitkering. Door uitkeringen in de beslagvolgorde bovenaan te plaatsen weet de beslaglegger dat de uitkeringsinstantie een schuld inhoudt op de uitkering.¹²

¹¹ *Kamerstukken II* 2015/16, 31490, nr. 212.

¹² *Kamerstukken II* 2016/17, 34628, nr. 3, p. 22-23 en 61.

Tot slot: van eigenbelang naar gezamenlijk belang

De wijze waarop schuldeisers op basis van de huidige regelgeving schulden innen, is gericht op de eigen vordering, op het eigenbelang. Het gezamenlijk belang van alle schuldeisers en de schuldenaar is uit het oog verloren, waardoor de problemen alleen maar toenemen. Met nieuwe wetgeving zijn grote veranderingen in gang gezet. Een robuuste beslagvrije voet en betere bescherming bij bankbeslag en beslag op inboedel zijn in ieders belang. Coördinatie en afstemming zijn cruciaal bij problematische schulden. Alleen zo kan worden voorkomen dat er nieuwe schulden en nieuwe schuldeisers ontstaan. Modernisering van het beslag- en executierecht is nodig, maar er moet meer gebeuren. Er is allereerst een mentaliteitsverandering nodig bij schuldeisers. Het komt te vaak voor dat schuldeisers, ondanks mooie woorden over maatschappelijk verantwoord ondernemen, vorderingen uit handen geven, waarbij geen enkele eis wordt gesteld aan de wijze waarop de schulden worden geïnd. Wanneer de schuldeiser een vordering uit handen geeft of verkoopt en het incassobureau vervolgens de schuldenaar gaat afknijpen, dan is de schuldeiser daar verantwoordelijk voor.

Deze noodzakelijke mentaliteitsverandering kan plaatsvinden door de schuldeisers meer verantwoordelijk te maken voor de wijze van de inning van schulden. Dit kan door het risico dat de kosten voor de invordering niet verhaald kunnen worden op de schuldenaar (een kale kip) volledig bij de schuldeiser te leggen. Sinds de invoering van de Gerechtsdeurwaarderswet in 2001, waarbij de marktwerking is ingevoerd, is dit niet meer het geval. Weliswaar geldt voor de kosten die de deurwaarder bij de debiteur in rekening brengt het zogenoemde vaste schuldenaarstarief, maar voor de opdrachtgever gelden vrije tarieven. No-cure-less-pay- en zelfs no-cure-no-pay-afspraken komen veel voor. Dit betekent dat als de debiteur geen verhaal biedt, de deurwaarder niet of slechts beperkt betaald wordt voor de verrichte werkzaamheden. Een verbod op dit soort afspraken zorgt ervoor dat de schuldeiser het risico van oninbaarheid moet dragen, waardoor hij naar verwachting meer zijn verantwoordelijkheid zal nemen en zich meer met het incassoproces zal bemoeien. Aanpassing van de Gerechtsdeurwaarderswet is hiervoor nodig (Moerman e.a. 2020).

Zoals aangegeven, zijn de bevoegdheden van schuldeisers om hun vordering te innen op de eigen vordering gericht. Zodra sprake is van

problematische schulden is echter een integrale benadering nodig, waarbij het gezamenlijk belang, het belang van alle schuldeisers en dat van de schuldenaar, voorgaat op het eigenbelang. Volgens dit gezamenlijk belang wordt er maximaal afgelost, wordt de 'opbrengst' eerlijk verdeeld, wordt het bestaansminimum gerespecteerd, wordt passende hulp geboden en is er perspectief op een schuldevrije toekomst. Dit kan door een coördinerend deurwaarder verantwoordelijk te maken voor inning en verdeling ten behoeve van alle schuldeisers. De coördinerend deurwaarder beschikt over voldoende informatie om erop toe te kunnen zien dat er maximaal geïnd wordt. Het betreft een lokale deurwaarder, die zo nodig afstemt met de plaatselijke (schuld)hulpverlening.

De debiteur krijgt bij de coördinerend deurwaarder automatisch een schuldregeling, een regeling waar men niet uit gezet kan worden. Na een periode van maximaal aflossen en geen nieuwe schulden maken, kan de debiteur om een schone lei vragen. Als het meezit na drie jaar, als het tegenzit, duurt het wat langer.

Met een verschuiving van eigenbelang naar gezamenlijk belang kunnen we eindelijk een streep zetten door de wijze van invordering als belangrijke oorzaak van schuldenproblematiek.

Literatuur

Jongbloed e.a. 2018

A.W. Jongbloed, A.C.C.M. Uitend Haag & M.I. Cazemier, 'Bankbeslag in rechtsvergelijkend perspectief', in: M.I. Cazemier & O.M. Jans (red.), *Bestaansminimum en bankbeslag. Bescherming van de schuldenaar bestendig*, Den Haag: KBvG 2018, p. 165-196.

Moerman 2017

A.J. Moerman, 'Bestaansminimum beter beschermd. Over de Wet vereenvoudiging beslagvrije voet', (79) *Sociaal Bestek* 2017, p. 38-40.

Moerman & Bockting 2014

A.J. Moerman & M. Bockting, *Beter ten hele gekeerd. Verbetervoorstellen wetswijziging beslagvrije voet*, Utrecht: LOSR/MOgroep 2014.

Moerman e.a. 2020

A.J. Moerman, S. van Muiswinkel & B. Houkes, *Invordering uit balans. Oplopende kosten bij de invordering van schulden*, Utrecht: LOSR/Sociaal Werk Nederland 2020.

Mullainathan & Shafir 2013

S. Mullainathan & E. Shafir, *Schaarste. Hoe gebrek aan tijd en geld ons gedrag bepalen*, Amsterdam: Maven Publishing 2013.

Nationale ombudsman 2013

Nationale ombudsman, *Met voeten getreden. Schendingen van de beslagvrije voet door gerechtsdeurwaarders* (rapport 2013/150), Den Haag: Nationale ombudsman 2013.

NVVK 2019

NVVK, *Jaarverslag 2018*, Utrecht: NVVK 2019, <http://jaarverslag.nvvk.eu/2018>.

Westhof & De Ruig 2015

F. Westhof & L. de Ruig, m.m.v. A. Kerckhaert, *Huishoudens in de rode cijfers. Over schulden van Nederlandse huishoudens en preventiemogelijkheden*, Zoetermeer: Panteia 2015.

WRR 2017

WRR, *Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid*, Den Haag: Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid 2017.